

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет міжнародних відносин
Кафедра європейського права

Основи права Європейського Союзу

Програма курсу та плани семінарських занять
для студентів юридичного факультету та
факультету міжнародних відносин

Львів • 2016

*Затверджено кафедрою європейського права.
Протокол №4 від 1 лютого 2016 р.*

Брацук І. З., Микієвич М. М.

Основи права Європейського Союзу: програма курсу та плани семінарських занять для студентів юридичного факультету та факультету міжнародних відносин. — Львів: факультет міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, 2016. — 40 с.

© Брацук І. З., Микієвич М. М.

Програма навчальної дисципліни «Основи права Європейського Союзу»

Анотація

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин під впливом процесів глобалізації та регіональної інтеграції спостерігається динамічний розвиток права Європейського Союзу як унікальної правової системи. При цьому активний розвиток інтеграційних процесів, що відбуваються в рамках Європейського Союзу, призводить до подальшого зближення та тісної взаємодії правових систем держав-членів, внаслідок чого розширюється коло правовідносин, правове регулювання яких здійснюється правом ЄС. Таким чином, право Європейського Союзу здійснюючи вплив на розвиток міжнародного правопорядку, у свою чергу, забезпечує юридичні механізми правового регулювання усієї сукупності правовідносин в рамках даної наднаціональної організації. За таких умов виникає необхідність у теоретичному осмисленні, аналізі та вивченні права Європейського Союзу як науки та навчальної дисципліни.

Структура навчальної дисципліни «Основи права Європейського Союзу» складається із Загальної та Особливої частини, в яких розкриваються як теоретичні основи функціонування та розвитку права Європейського Союзу так і його специфіка та особливості. У свою чергу, вивчення права Європейського Союзу нерозривно пов'язане із опрацюванням міжнародно-правових актів Європейського Союзу, правових актів Європейського Союзу (регламентів, директив та рішень) а також із ознайомленням та аналізом рішень Суду Європейського Союзу.

Для студентів вищих навчальних закладів України вивчення курсу «Основ права Європейського Союзу» набуває особливого значення в контексті імплементації Угоди про асоціацію між нею та Європейським Союзом, яка стала символом прагнень українців до свободи та є важливим правовим інструментом реалізації євроінтеграційної стратегії нашої держави.

Мета вивчення курсу «Основи права Європейського Союзу» полягає у формуванні у студентів загальнотеоретичного рівня стосов-

но засад функціонування правової системи Європейського Союзу, якій немає аналогів в світі з огляду та вивчення досвіду їх практичного застосування в європейських державах у сфері створенні єдиного ринку, правового і соціального орієнтованого суспільства.

Цей курс охоплює вивчення, як теоретичних проблем права Європейського Союзу, так і дослідження окремих його галузей: права економічної інтеграції, права внутрішнього ринку Європейського Союзу, права зовнішніх зносин Європейського Союзу.

Завданням навчальної дисципліни є:

- формування у студентів розуміння понятійно-категоріального апарату права Європейського Союзу;
- набуття знань про правосуб'єктність, юридичну природу, інституційний механізм та галузі права Європейського Союзу;
- отримання необхідних навичок щодо застосування отриманих знань для вирішення практичних завдань в сфері реалізації євроінтеграційної стратегії України.

Після завершення курсу студент **повинен знати**:

- основні засади правового регулювання європейської інтеграції;
- методи дослідження права Європейського Союзу;
- загальні принципи та джерела права Європейського Союзу;
- специфіку імплементації норм права Євросоюзу у внутрішні правовпорядки країн-членів і третіх країн;
- механізм прийняття рішень в рамках Європейського Союзу;
- систему та повноваження органів Європейського Союзу;
- правові засади зовнішньої політики Європейського Союзу;
- договірний та інституційний механізми регулювання відносин між Україною та Європейським Союзом.

Після набуття теоретичних знань з даного предмета студент **повинен вміти**:

- застосовувати отримані знання для вирішення практичних завдань, пов'язаних з розбудовою відносин України з Європейським Союзом;
- аналізувати джерела права Європейським Союзом;

- оцінювати стан відповідності законодавства України з правом Європейським Союзом;
- орієнтуватися в літературі за фахом.

Курс «Основи права Європейського Союзу» складається з 9 лекцій, 16 семінарів та самостійної роботи. Тривалість як лекції, так і семінару становить 2 академічні години. Семінарські заняття за організаційною формою базуються на вивченні теорії права ЄС та аналізі відповідних рішень Суду ЄС. Самостійна робота передбачає самостійне опрацювання студентами відповідного матеріалу, включаючи ознайомлення із літературою на відповідну тему, опрацювання прецедентів Суду ЄС, проведення наукових досліджень та підготовку до дискусій на семінарах.

Програма курсу

Основи права Європейського Союзу

Тема 1

Предмет, система та завдання курсу «Основи права ЄС»

Право Європейського Союзу як правова система, наука та міжгалузева дисципліна. Необхідність вивчення права Європейського Союзу в Україні на сучасному етапі в процесі професійної підготовки юриста. Основні наукові школи права Європейського Союзу в Україні та зарубіжних країнах. Теоретико-правові аспекти методології пізнання права Європейського Союзу.

Співвідношення курсу «Основи права ЄС» з іншими навчальними дисциплінами (міжнародне публічне право, конституційне право зарубіжних країн, порівняльне правознавство, теорія держави і права та ін.). Роль загальнотеоретичних, історичних та галузевих юридичних наук у вивченні права Європейського Союзу.

Система курсу навчальної дисципліни «Основи права ЄС». Теоретичні та прикладні аспекти даної дисципліни. Інформаційно-правові системи та бази даних Європейського Союзу. Огляд базових міжнародних правових актів та спеціальної літератури.

Тема 2

Формування та розвиток правової системи Європейського Союзу

Поняття, риси та особливості правової системи Європейського Союзу. Структура правової системи Європейського Союзу. Поєднання в правовій системі Європейського Союзу елементів романогерманської та англосаксонської правової системи. Основні напрямки та форми зближення національних правових систем держав-членів Європейського Союзу

Поняття права Європейського Союзу. Юридична та соціальна сутність права ЄС та ознаки які його характеризують. Понятійно-категоріальний апарат: співвідношення понять «право ЄС», «європейське право», «право Європейських Співтовариств» та «наднаціо-

нальне право». Комплексний характер права ЄС: поєднання джерел котрі мають міжнародну та національну правову природу.

Поняття, риси та складові елементи системи права Європейського Союзу. Система права Європейського Союзу: предметний, функціональний та структурний підходи. Галузі та інститути права Європейського Союзу. Поняття «комунітарного права» та його місце в системі права ЄС. Інституційне та матеріальне право Європейського Союзу.

Тема 3

Правова природа Європейського Союзу

Основні доктринальні підходи щодо правового статусу Європейського Союзу. Федералістський підхід до правової природи Європейського Союзу. Європейський Союз як конфедерація держав. Європейський Союз як наднаціональна міжнародна організація.

Міжнародна правосуб'єктність Європейського Союзу: поняття та етапи реалізації. Європейські Співтовариства, як складові частини Європейського Союзу та особливості їх правосуб'єктності. Лісабонський договір та зміни в правосуб'єктності Європейського Союзу. Взаємодія Європейського Союзу з міжнародними організаціями та державами-членами.

Офіційні символи Європейського Союзу: прапор, гімн, офіційні мови. Порядок вступу нових держав-членів в Європейський Союз. Порядок виходу держави-члена Європейського Союзу з даної міжнародної організації. Територія Європейського Союзу. Асоціація заморських країн та територій з Європейським Союзом.

Тема 4

Історія становлення та розвитку права ЄС

Розвиток європейської ідеї, проекти: І. Подебрад, П. Дюбуа, де Сюллі, І. Бентам, Куденхове-Калергі та ін. Історичні передумови становлення права ЄС. Основні етапи еволюції розвитку права ЄС. План Шумана-Монне 1950 р. та втілення в ньому ідеї єдиної Європи. Поняття та сутність «комунітарного методу» та його складові части-

ни (федеративна мета, поступовість інтеграції, обмеження державного суверенітету, створення наднаціональних органів).

Паризький договір 1951 р. та створення Європейського об'єднання вугілля та сталі. Римські договори 1957 р. та створення Європейського економічного співтовариства та Європейського співтовариства з атомної енергії. Договір про злиття 1965 р. та завершення процесу створення єдиних керівних органів Європейських Співтовариств. Дострокове створення митного союзу в рамках Європейських Економічних Співтовариствах 1968 р. Єдиний європейський акт 1986 р. та реформа правових основ Співтовариств.

Маастрихтський договір 1992 р. та створення Європейського Союзу. Структура та правова природа Європейського Союзу згідно з Маастрихтським договором. Амстердамський договір 1997 р.: причини підписання, порядок підготовки та вступ в силу. Зміни в правовому статусі Європейського парламенту та інших інститутів Союзу. Конференція щодо інституційної реформи та прийняття Ніццького договору 2001 року.

Функціонування та розвиток права Європейського Союзу на сучасному етапі. Лаакенська декларація та прийняття Європейським Конвентом проекту Договору про запровадження Конституції для Європи 2004 р. Зміст та структура проекту Договору про запровадження Конституції для Європи та проблеми його ратифікації державами-членами ЄС.

Лісабонський договір 2007 р. та порядок його ратифікації. Юридична природа та правосуб'єктність ЄС згідно з Лісабонським договором. Ліквідація системи «трьох опор» та створення єдиного правопорядку ЄС. Зміни внесені в правопорядок ЄС внаслідок прийняття Лісабонського договору.

Тема 5

Основоположні принципи та специфіка норм права ЄС

Місце права ЄС в міжнародному правопорядку: міжнародне право як основа функціонування права ЄС, право ЄС як особлива система права. Формування та розвиток правопорядку Європейського Союзу. Поняття, риси та структура правопорядку ЄС (правова структура, правовідносини, упорядкованість).

Взаємодія права ЄС та національного права держав-членів. Поняття, ознаки та зміст принципів права ЄС. Класифікація загальних принципів права Європейського Союзу Суть принципу прямої дії права Європейського Союзу. Співвідношення понять «пряма дія» та «пряме застосування». Сфера застосування принципу прямої дії права ЄС. Критерії прямої дії норм права ЄС: чіткість, зрозумілість, безумовність та незалежність від будь яких дій. Роль Суду ЄС у формуванні принципу прямої дії права Європейського Союзу.

Принцип верховенства (примату) норм права Європейського Союзу. Вираження принципу верховенства права в Декларації № 17 Лісабонського договору. Особливості процесу реалізації принципу верховенства права ЄС. Конституційно-правовий аспект верховенства права ЄС: право ЄС та національні конституції держав-членів. Роль Суду ЄС у формуванні принципу верховенства права Європейського Союзу.

Принцип субсидіарності та пропорційності в системі принципів права Європейського Союзу. Застосування принципу субсидіарності та пропорційності права ЄС по відношенню до держав-членів.

Поняття та ознаки норми права Європейського Союзу. Структура норм права Європейського Союзу. Класифікація норм права Європейського Союзу. Дія норм права Європейського Союзу в часі, просторі та за колом осіб.

Тема 6

Джерела права Європейського Союзу

Поняття та особливості джерел права Європейського Союзу. Система джерел права Європейського Союзу. Критерії класифікації джерел права ЄС: за сферою застосування, за способом формування та прийняття, за юридичною силою. Юридична природа джерел первинного права ЄС. Джерела первинного права ЄС: а. установчі договори ЄС (загальна характеристика та порядок їх перегляду) б. договірні акти за допомогою яких вносяться зміни та доповнення до установчих договорів: договори про приєднання та ревізійні договори ЄС.

Джерела вторинного права ЄС. Юридична природа джерел вторинного права ЄС. Регламент в системі джерел вторинного права ЄС. Поняття, риси та порядок дії регламенту в праві ЄС. Директива

як джерело вторинного права ЄС. Концепція прямої дії директив ЄС у вертикальній та горизонтальній площинах. Концепція опосередкованої (непрямої дії) директив ЄС. Особливості рішення як джерела вторинного права ЄС.

Прецедентне право Європейського Союзу. Роль Суду Європейського Союзу у розвитку права ЄС. Міжнародний договір як джерело права ЄС. Міжнародні договори ЄС з третіми країнами та їх місце в системі джерел права ЄС. Загальні принципи права як джерела права ЄС.

Тема 7

Інституційний механізм Європейського Союзу

Загальна характеристика інституційного механізму ЄС. Поняття, структура та особливості інституційного механізму ЄС. Класифікація інститутів Європейського Союзу. Місце та роль інститутів в системі органів ЄС. Принципи функціонування системи інститутів Європейського Союзу. Принцип субсидіарності та пропорційності. Принцип інституційної рівноваги. Принцип лояльного співробітництва інститутів ЄС. Реформування інституційної системи Європейського Союзу на сучасному етапі.

Правовий статус Європейського Парламенту в системі органів ЄС. Порядок формування та внутрішня структура Європейського Парламенту. Порядок (процедура) прийняття рішень Європейським Парламентом. Компетенція Європейського Парламенту та порядок її реалізації. Бюджетні та контрольні повноваження Європейського Парламенту. Консультативний характер повноважень Європейського Парламенту. Порядок прийняття спільних рішень Європейським Парламентом та іншими інститутами ЄС.

Місце Європейської Комісії в системі органів Європейського Союзу. Порядок формування та склад Європейської Комісії. Структура Європейської Комісії: президент Комісії, комісари, генеральні директори та спеціальні служби. Основні функції та повноваження Європейської Комісії. Повноваження у сфері збору інформації. Компетенція щодо розслідування правопорушень та накладання штрафів. Компетенція у сфері міжнародних відносин. Участь Комісії ЄС з законодавчих процедурах та у бюджетному процесі ЄС.

Рада Європейського Союзу в системі інститутів ЄС. Порядок формування та функціонування Ради Європейського Союзу. Структура Ради ЄС. Комітет постійних представників. Спеціальні комітети та робочі групи. Генеральний секретаріат. Процедура прийняття рішень Радою Європейського Союзу. Компетенція у сфері законодавчої влади: бюджетні та контрольні повноваження. Компетенція у сфері виконавчої влади.

Європейська Рада та її місце в системі органів Європейського Союзу. Склад та порядок формування Європейської Ради. Президент Європейської Ради. Організація роботи та прийняття рішень Європейською Радою. Основні функції та повноваження Європейської Ради. Правова основа функціонування Європейської Ради.

Рахункова палата в системі інститутів ЄС. Порядок формування та функціонування Рахункової палати. Організація роботи та прийняття рішень Рахунковою палатою.

Європейський Центральний Банк та його місце в системі інститутів ЄС. Компетенція та порядок прийняття рішень Європейським Центральним Банком.

Консультативні органи Європейського Союзу. Економічний та соціальний комітет. Комітет регіонів.

Тема 8

Судова система Європейського Союзу

Еволюція становлення судової системи ЄС. Поняття та внутрішня побудова судової системи ЄС. Ланки судової системи ЄС: Європейський Суд справедливості, суд I інстанції, суди спеціальної юрисдикції (судові палати). Основні принципи організації та функціонування судової системи ЄС та їх види. Принцип самостійності судової влади та принцип вільного доступу до правосуддя як основоположні засади судової системи ЄС.

Правові засади функціонування та юрисдикція Європейського Суду. Процедури реалізації юрисдикції Суду ЄС. Провадження щодо забезпечення примусового виконання зобов'язань (ст.258–260 ДФЄС). Провадження по справах про скасування нелегітимних нормативних актів ЄС (ст. 263 ДФЄС). Преюдиційні провадження по розгляду справ за запитами національних судів (ст. 267 ДФЄС).

Правотворча діяльність Європейського Суду. Природа рішень Суду Європейського Союзу. Вплив рішень Суду ЄС на право та інститути ЄС. Прецедентний характер рішень Суду ЄС. Правотворча, правозастосовна та правотлумачна практика Суду ЄС. Роль Суду ЄС та національних судів у становленні правопорядку ЄС. Конституційні засади функціонування права ЄС та значення Суду ЄС в забезпеченні їх стабільності та розвитку. Взаємозв'язок та взаємодія судових органів ЄС із судовими органами держав-членів.

Тема 9

Право внутрішнього ринку Європейського Союзу

Поняття внутрішнього ринку у праві Європейського Союзу. Основоположні принципи права внутрішнього ринку ЄС та їх зміст. Принцип вільного руху товарів в Європейському Союзі. Заборона митних зборів та еквівалентних їм платежів. Заборона дискримінаційного внутрішнього оподаткування. Заборона прямої і непрямой дискримінації. Заборона непрямого захисту через оподаткування. Заборона дискримінаційних технічних та фізичних торгівельних обмежень. Заборона кількісних обмежень. Заходи вибіркового та загального застосування. Винятки із заборон встановлені статтями 34 і 35 ДФЄС.

Принцип вільного руху осіб в Європейському Союзі. Правові засади вільного руху працівників в рамках ЄС. Правовий статус працівників-мігрантів в ЄС. Свобода пересування непрацюючих осіб в ЄС. Виключення із принципу вільного пересування осіб в ЄС. Правове забезпечення рівних можливостей при пошуку роботи особами в ЄС. Застосування застереження про публічний порядок в контексті принципу вільного руху осіб в ЄС.

Принцип вільного руху послуг в рамках ЄС. Правові засади вільного руху послуг в рамках ЄС. Поняття терміну «послуга» в праві ЄС. Правове регулювання пересування особи на територію іншої країни-члена ЄС з метою надання або отримання послуг. Обмеження та винятки з принципу вільного руху послуг в ЄС.

Принцип вільного руху капіталів в рамках ЄС. Правові засади вільного руху капіталів в рамках ЄС. Поняття та розмежування термінів «вільний рух капіталів» та «вільний рух платежів» в праві ЄС.

Обмеження з принципу вільного руху капіталів в ЄС. Свобода внутрішнього ринку ЄС та треті країни.

Тема 10

Право зовнішніх зносин Європейського Союзу

Історія становлення спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу (СЗППБ). Поняття, система та структура права зовнішніх зносин Європейського Союзу. Поняття, цілі та завдання СЗППБ Європейського Союзу. Правові механізми та інструменти права зовнішніх зносин Європейського Союзу. Порядок та процедури прийняття рішень в сфері СЗППБ Європейського Союзу. Інструменти та форми реалізації СЗППБ ЄС. Процедура укладення договорів Європейського Союзу з третіми державами.

Компетенція Європейського Союзу в сфері зовнішніх зносин. Види угод, які укладає Європейський Союз з іншими суб'єктами міжнародного права. Правове регулювання відносин Європейського Союзу з високо розвинутими країнами (США, Японія, Канада). Правові аспекти співробітництва Європейського Союзу з країнами що розвиваються: Конвенція Яунде та Ломейські угоди. Угода Котону як базовий договір про партнерство країн Європейського Союзу з країнами Африки.

Особливості співробітництва Європейського Союзу з країнами Східної Європи та Балкан. Перспективи та правові критерії вступу держав Центральної та Східної Європи до Європейського Союзу: досвід для України.

Тема 11

Україна та Європейський Союз: правові основи співробітництва

Історія розвитку правовідносин між Україною та Європейським Союзом. Правові засади регулювання співробітництва між Україною та Європейським союзом. Організаційно-правові механізми співпраці між Україною та Європейським Союзом. Гармонізація та адаптація законодавства України до права Європейського Союзу.

Угода про партнерство та співробітництво (УПС) як правовий механізм співпраці між Європейським Союзом та Україною. Інституційно-правовий механізм співпраці між Україною та Європейським Союзом в рамках УПС. Структура та основні напрямки співпраці між Україною та Європейським Союзом згідно УПС. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства ЄС 2004 р.

Правові інструменти співпраці України з Європейським Союзом на сучасному етапі. Політика сусідства та Східного партнерства Європейського Союзу щодо України. План дій Україна–ЄС. Порядок денний асоціації Україна–Європейський Союз.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом як основоположний договір в розвитку співробітництва між ними: зміст та перспективи імплементації. Інституційно-правовий механізм співпраці між Україною та Європейським Союзом в рамках Угоди про асоціацію. Правові засади функціонування зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом.

**Базова навчальна література з курсу
«Основи права Європейського Союзу»**

1. Бирюков М. М. Европейское право до и после Лиссабонского договора / М. М. Бирюков. — М.: Научная книга, 2010. — 240 с
2. Гердеген М. Європейське право: пер. з нім. / Гердеген Матіас. — К.: «К. І. С.», 2008. — 528 с.
3. Кашкин С. Ю. Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями / С. Ю. Кашкин. — М.: ИНФРА-М, 2010. — 698 с.
4. Марченко М. Н. Правовая система Европейского Союза: монографія / М. Н. Марченко, Е. М. Дерябина. — М.: ИНФРА-М, 2012. — 704 с.
5. Вольфганг Граф Витцтум Международное право; пер с нем. / М.: Инфотропик Медиа, 2011. — 992 с.
6. Мойсеев А. А. Надгосударственность в современном международном праве / А. А. Мойсеев. — М.: Научная книга. — 2007. — 287 с.
7. Попова Ж. Право на Европейския съюз / Жасмин Попова. — 2-е изд., Фондация «Европейски институт», 2006. — 288 с.
8. Право Европейского Союза: учебник для вузов / под. ред. С. Ю. Кашкина. — 3-е изд., перераб и доп. — М.: Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2010. — 1119 с.
9. Право Європейського Союзу: підручник / за ред.. В. І. Муравйова. — К.: Юрінком Інтер, 2011. — 704 с.
10. Право Європейського Союзу: підручн. / за ред.. О. К. Вишнякова. — Одеса: Фенікс, 2013. — 883 с.
11. Право Європейського Союзу: навч. посібн. / за ред.. Р. А. Петрова. — К.: Істина, 2009. — 376 с.
12. Прокопенко Л. Вступ до європейської інтеграції: навч. посібник. — К.: Міленіум. — 2009. — 334 с.
13. Толстых В. Л. Курс международного права: учебник. — М.: Волтерс Клувер, 2009. — 1056 с.
14. Штрайнци Р. Європейське право / Р. Штрайнци; пер. з нім. К. Котюк; наук. ред.. укр. вид. Михайло Микієвич. — Львів: Астролябія, 2009. — 480 + XL с.

15. Энтин Л. М. Актуальные проблемы европейского права: учеб. пособие / Л. М. Энтин. — М.: Флинта: МПСИ, 2008. — 168 с.
16. Búrca De G & P. Craig. The evolution of EU law / Craig & De Búrca // Oxford University Press, 1999. — 944 p.
17. Craig P.P. EU law: Text, cases and material / P.P. Craig, de Búrca G. // Oxford University Press, 2003 [i.e. 2002]. — cxlv, 1241 p.
18. European Union Law. Text and Materials / Chalmers Damian, Adam Tomkins, Christos Hadjiemmanuil, Giorgio Monti. — Cambridge: Cambridge University Press, 2006. — CXXVI, 1362 p.
19. Häberle P. Europäische Verfassungslehre / Peter Häberle. — 5th ed. — Baden-Baden: Nomos, 2008. — 724 p.
20. Steiner J. EU Law / Josephine Steiner, Lorna Woods and Christian Twigg. — 9th ed. — Flesner: Oxford University Press, , 2006. — 695 p.

Інтернет ресурси

<http://europa.eu> — Офіційна сторінка Європейського Союзу;
<http://www.eurotreaties.com/eurotexts.html> тексти установчих договорів Європейського Союзу;
www.minjust.gov.ua/file/23491 — Консолідовані версії Лісабонського договору (українською мовою);
<http://www.euractiv.com> — медіа портал Європейського Союзу;
<http://www.europarl.europa.eu> — сторінка Європейського парламенту;
<http://ec.europa.eu> — сторінка Європейської Комісії;
<http://www.consilium.europa.eu> — сторінка Ради Європейського Союзу;
<http://www.curia.europa.eu> — сторінка Суду Європейського Союзу;
<http://www.ombudsman.europa.eu/start.faces> — сторінка Європейського Омбудсмена.

Плани семінарських занять

Тема 1

Поняття, особливості права Європейського Союзу та міжнародна правосуб'єктність ЄС

1. Поняття права Європейського Союзу та його основоположні категорії
2. Функції права Європейського Союзу
3. Міжнародна правосуб'єктність Європейського Союзу та етапи її видозміни
4. Компетенція Європейського Союзу та її види
5. Взаємодія права Європейського Союзу з національним правом держав-членів
6. Право Європейського Союзу як наука та навчальна дисципліна.

Міжнародно-правові акти та наукова література:

- Договір про Європейський Союз: ст.ст.1–8
- Договір про функціонування Європейського Союзу: ст.ст.2–5

Наукова література

1. Бирюков М. М. Европейское право до и после Лиссабонского договора / М. М. Бирюков. — М.: Научная книга, 2010. — 240 с.
2. Варга Ч. Структура європейського права у порівняльній перспективі // Європейське право: науково-практичний фаховий журнал (додаток до юридичного журналу «Право України»). — 2012. — № 1. — С. 48–53.
3. Вишняков О. Ідентифікація права Європейського Союзу // Європейське право: науково-практичний фаховий журнал (додаток до юридичного журналу «Право України»). — 2012. — № 1. — С. 23–32.
4. Головка-Гавришева О. Право Європейського Союзу: система, джерела, особливості [Електронний ресурс] / Оксана Головка-Гавришева. — Режим доступу до ресурсу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzlubp/2008_2/37715.pdf

5. Денисов В. Н. Право Європейського Союзу та правопорядок України: механізм взаємодії. // Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / за ред. В. Н. Денисова. — К.: Юстініан, 2006. — С. 540–550.
6. Ентін Л. М. Право Європейського Союзу: основні категорії та поняття: навч. посіб. — К.: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 102 с.
7. Зіглер К. Міжнародне право та право Європейського Союзу: між асиметричною конституціоналізацією та фрагментацією // Європейське право: науково-практичний фаховий журнал (додаток до юридичного журналу «Право України»). — 2012. — № 1. — С. 32–47
8. Клемин А. В. Формирование единого европейского правопорядка: некоторые итоги [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.edc.spb.ru/activities/conferences/40years/klemin.html>
9. Маргієв В. І. О некоторых особенностях внутреннего права Европейского Сообщества [Електронний ресурс] / В. І. Маргієв // Правоведение. — 1999. — № 1. — С. 208–214. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=148696>
10. Муравйов В., Смирнова К. Європейське право: правова категорія, доктрина, наука. — Європейське право: науково-практичний фаховий журнал (додаток до юридичного журналу «Право України»). — 2012. — № 1. — С. 11–22
11. Муравйов В., Святун О., Смирнова К. Історія становлення та розвитку науки європейського права в Україні // Європейське право: науково-практичний фаховий журнал (додаток до юридичного журналу «Право України»). — 2012. — № 1. — С. 161–180.
12. Петров Р. Поняття «*acquis communautaire*» у праві Європейського Союзу. — Право України. — 2003. — № 9. — С. 142–146.
13. Петров Р. «*Acquis* вступу» як складова феномену права Європейського Союзу // Європейське право: науково-практичний фаховий журнал (додаток до юридичного журналу «Право України»). — 2012. — № 1. — С. 54–65.
14. Стрельцова О. Європейське право як багатовимірний феномен: підходи до розуміння і визначення поняття // Європейське право: науково-практичний фаховий журнал (додаток до юридичного журналу «Право України»). — 2012. — № 1. — С. 66–76.

15. Mestmäcker E.-J. On the Legitimacy of European law / Mestmäcker Earnst-Joachim // *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Recht*. — 1994. — № 58. — P. 615–636.
16. Twigg-Flesner L. EU law / Jo Steiner Christian Twigg-Flesner, Lorna Woods // Oxford University Press, USA. — 2006. — 9 edition. — 792 p.

Тема 2

Історія права Європейського Союзу (4 години)

1 заняття

1. Формування та розвиток «європейської ідеї» в історії
2. Основні етапи становлення права Європейського Союзу
3. Зародження права Європейських Співтовариств у 50–60 рр: Паризький та Римські договори.
4. Розвиток права Європейських Співтовариств у 70–80 рр.: Договір про злиття, Єдиний європейських акт.

2 заняття

1. Становлення права Європейського Союзу в 90-х роках: Маастрихтський договір
2. Конференції щодо інституційної реформи та прийняття Амстердамського 1986 р. та Ніщцького договорів 2001 р.
3. Проект Договору про запровадження Конституції для Європи та проблеми його ратифікації державами-членами ЄС.
4. Лісабонський договір 2007 р. та його наслідки для розвитку права Європейського Союзу

Міжнародно-правові акти та наукова література:

- Договір про функціонування Європейського Союзу: ст.ст.:198–204

Наукова література

1. Аннерс Э. История европейского права (пер. со швед.) / Ин-т Европы. — М.: Наука, 1996. — 395 с.
2. Європейська інтеграція / [уклад. М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох; пер. з нім.]. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. — 394 с.

3. Зайцев А. Лиссабонский договор и институционализация гражданского диалога в Евросоюзе // Общество, политика, экономика и право. — 2011. — № 4. — С. 24–32 / Режим доступа до ресурсу: <http://dom-hors.ru/issue/pep/2011-4/zaitsev.pdf>
4. Кавешников Н. Лиссабонский договор и его последствия для развития ЕС // Актуальные проблемы Европы. — 2010. — № 2. — С. 54–76 / Режим доступа до ресурсу: <http://www.ieras-library.ru/doc/liss1.pdf>
5. Кашкин С. Лиссабонский договор — новый этап развития права Европейского Союза // Государство и право. — 2008. — № 9. — С. 59–66
6. Костенко М. Л., Лавренова Н. В. ЕС после Маастрихта: федерация, конфедерация или международная организация? // Государство и право. 1994. — № 4. — С. 105–113.
7. Луць Л. А. Генезис ідеї європейської єдності // Актуальні проблеми політики: Збірник наук. праць. — Одеса: Юрид. л-ра, 2002. — Вип. 13–14. — С. 668–675.
8. Микієвич М. Від Парижу до Лісабону: завершення процесу міжнародної персоналізації Європейського Союзу // Вісник Львівського університету: серія Міжнародні відносини. — 2012. — вип. 30. — С. 157–168
9. Мещерякова О. Лиссабонский договор (Договор о реформе) и проблема структуры Европейского Союза // Вестник РУДН, серия Юридические науки. — 2012. — № 1. — С. 201–207 / Режим доступа до ресурсу: http://www.intlaw-rudn.com/research/library/publications/pravo-mezhdunarodnyh-organizacii/lissabonskii-dogovor-dogovor-o-reforme-i-problema-struktury-evropeiskogo-soyuza/at_download/file
10. Ніццький договір та розширення ЄС / М-во юстиції України. Центр порівняльного права; За наук. ред. С. Шевчука. — К.: Логос, 2001. — 196 с.
11. Юмашев Ю. М. Правовая эволюция Европейских Сообществ: до и после Маастрихта // Московский журнал международного права. — М., 1992. — № 3. — С. 73–93.
12. Конституция Европейского Союза: Договор, устанавливающий Конституцию для Европы (с комментарием) // Отв. ред. С. Ю. Кашкин. — М.: ИНФРА-М, 2005. — 622 с.

13. Энтин Л. М. Право Европейского Союза. Новый этап эволюции: 2009–2017 годы. — М. Аксиом, 2009. — 304с / Режим доступа до ресурсу: <http://www.eurocollege.ru/files/esi-library5.pdf>
14. Энтин Л. Лиссабонский договор и реформа правовой системы ЕС: квалификационные особенности и управления развитием // Право и управление. XXI век. — 2012. — № 2(23). — С. 25–31 / Режим доступа до ресурсу: <http://ehd.mgimo.ru/IORManagerMgimo/file?id=B5DD267A-3287-B247-A1A9-47E196CD582E>
15. Dougan M. The Treaty of Lisbon 2007: Winning minds, not hearts // Common Market law review. — 2008. — Vol. 45, Issue 3. — P. 617–703.
16. Cruz B. J. The Legacy of the Maastricht-Urteil and the Pluralist Movement / Cruz Baquero, Julio // European Law Journal. — 2008. — Vol. 14. — No. 4. — P. 389–422.

Тема 3

Норми та принципи права Європейського Союзу (4 години)

1 заняття

1. Поняття, структура та особливості норм права Європейського Союзу
2. Класифікація норм права Європейського Союзу
3. Дія норм права Європейського Союзу в часі, просторі та за колом осіб
4. Імплементация норм права Європейського Союзу в національному праві держав-членів

2 заняття

1. Поняття, ознаки та особливості загальних принципів права Європейського Союзу
2. Зміст принципів субсидіарності та пропорційності та їх місце в системі загальних принципів права Європейського Союзу
3. Принцип прямої дії права ЄС та механізми його застосування в процесі взаємодії права ЄС та національного права держав-членів.
4. Принцип верховенства (примату) права ЄС та механізми його застосування в процесі взаємодії права ЄС та національного права держав-членів
5. Інші принципи матеріального та процесуального права ЄС

Міжнародно-правові акти

- Протокол №2 «Про застосування принципів субсидіарності та пропорційності» Договору про функціонування Європейського Союзу
- Протокол № 34 «Про спеціальні положення щодо Гренландії» Договору про функціонування Європейського Союзу

Наукова література

1. Андрійчук О. Роль загальних правових принципів у процесі застосування європейського права / О. Андрійчук // Юридичний журнал. — 2007. — № 3. — С. 45–48.
2. Андрійчук О. Роль комунітарних принципів у процесі застосування права ЄС / О. Андрійчук // Юридичний журнал. — 2007. — № 3. — С. 49–53
3. Брацук І. Вплив Суду ЄС на формування та розвиток принципу верховенства права ЄС. — «Митна справа». — книга 1, част. — 2012. — № 2(80). — С. 405–412
4. Брацук І. Вплив Суду ЄС на формування та розвиток принципу прямої дії права Європейського Союзу. — «Юридична Україна». — 2010. — № 2. — С. 129–133
5. Белова Г. По вопросу о верховенстве европейского права // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvdau/2012_18/18.pdf
6. Ведяхин В. М. Понятие и классификация принципов права / В. М. Ведяхин, К. В. Ведяхина // Право и политика. — 2002. — № 4. — С. 19–28.
7. Жукевич І. Принципи права Європейського Союзу як гарантія реалізації захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні // Університетські наукові записки. — 2009. — № 1. — С. 44–48 / Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Unz/2009_1/07.pdf
8. Колісниченко В. Принципи права Європейського союзу у світлі Лісабонського договору // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць / Керівник авт. кол. С. В. Ківалов; відп. за вип.

- Л. І. Кормич. — Одеса: «Фенікс», 2009. — Вип. 36. — С. 181–187 / режим доступу до ресурсу: [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/app/2009_36/app-36_Kolesnichenko_V_V_\(181-187\).pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/app/2009_36/app-36_Kolesnichenko_V_V_(181-187).pdf)
9. Колесниченко В. Принципи права Європейського Союзу (к проблеме методологии исследования) // Режим доступу до ресурсу: http://194.44.242.244/Portal/Soc_Gum/App/2012_46/Kolesnich.pdf
 10. Марченко М. Н. Верховенство права Європейського Союзу по отношению к национальному праву государств-членов. — Журнал российского права. — 2009. — № 5. — С. 117–124.
 11. Миронов М. А. Международное право: нормы и их юридическая сила. — М., «Юридическая литература», 1980. — 158 с.
 12. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Монографія / С. П. Погребняк. — Х.: Право, 2008. — 240 с.
 13. Пухтецька А. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства / А. Пухтецька // Вісник Національної Академії наук України. — 2010. — № 3. — С. 33–43. / Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/all/herald/2010-03/a5.pdf>
 14. Стрельцова О. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу // Правова держава: Щорічник наукових праць Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Вип. 14. — К., 2003. — С. 516–526 / режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Almpr/2012_3/01_055.pdf
 15. Craig P. The ECJ, National Courts and the Supremacy of Community Law / Paul Craig // The European Constitution in the Making / R. Miccu and I. Pernice eds.. — 2004. — P. 35–51.
 16. Hoskins M. Tilting the Balance: Supremacy and National Procedural rules / M. Hoskins. — ELRev. — 1996. № 21. — P. 365–377.
 17. Karen J. Alter, Establishing the Supremacy of European Law / J. Karen. — Oxford: Oxford University Press, 2001. — 258 p.

Тема 4

Джерела права Європейського Союзу

1. Поняття, ознаки та особливості джерел права Європейського Союзу
2. Система джерел права Європейського Союзу та їх класифікація
3. Джерела «первинного права» Європейського Союзу та їх юридична природа
4. Джерела «вторинного права» Європейського Союзу: регламент, директива, рішення, рекомендації та висновки
5. Джерела прецедентного права та їх місце в системі джерел права ЄС
6. Міжнародні договори як джерела права Європейського Союзу

Міжнародно-правові акти

- Договір про функціонування Європейського Союзу: ст.ст. 288–299
- Договір про Європейський Союз: ст.ст. 48–51
- Протокол № 30 «Про застосування Хартії основоположних прав Європейського Союзу до Польщі та Сполученого Королівства Великобританії» Договору про функціонування Європейського Союзу

Наукова література

1. Абдулін А. Право Європейських Сообществ: к вопросу классификации источников // Известия вузов. Правоведение. — 2001. — № 4. — С. 177–197
2. Булгакова Д. Особливості первинних джерел права Європейського Союзу // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). — 2010. — № 4(5). — С. 301–308 / Режим доступу http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvnudpsu/2010_4/Bulgakova_D_O.pdf
3. Блажівська Н. Імплементация директиви Європейського Союзу про електронні підписи / Наталя Блажівська // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. — 2005. — Вип. 15. — С. 225–232.

4. Брацук І. Дія директив ЄС в національних правопорядках держав-членів. — Щомісячний правовий часопис «Юридична Україна». — 2010. — № 11–12. — С. 122–127
5. Брацук І. Дія регламентів ЄС у національних правопорядках держав-членів. — Щомісячний правовий часопис «Юридична Україна». — 2012. — № 4. — С. 84–89
6. Василенко В. А. Источники международного права / В. А. Василенко // Основы теории международного права. — К.: Выща школа, 1988. — С. 228–264.
7. Глотова С. Прямая применимость (эффект) директив Европейских Сообществ во внутреннем праве государств-членов ЕС // Московский журнал международного права. — 1999. — № 3. — С. 175–188
8. Дашковська О. Судовий прецедент і судова практика як джерела права // Вісник Академії правових наук України. — Х., 2011. — № 1. — С. 34–41. / режим доступу до ресурсу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vapnu/2011_1/4Dashko.pdf
9. Кашкин С., Четвериков А. На пути к европейской конституции: Европейский конвент и перспективы разработки Конституционного договора Европейского Союза // Конституционное право: Восточно-европейское обозрение. — 2003. — № 1(42). — С. 38–41
10. Ледах И. А. Хартия основных прав Европейского Союза / И. А. Ледах // Государство и право. — 2002. — № 1. — С. 51–58.
11. Малахов В. Право Европейского Союза: проблема источников: монография. — М.: Моск. Ун-т МВД России, 2003. — 192.
12. Марченко М. Н. Источники права: понятие, содержание, система и соотношение с формой права / М. Н. Марченко // Вест. Москов. ун-та. Серия 11. Право. — 2002. — № 5. — С. 3–16.
13. Мюллер-Графф П. — К. Лиссабонский договор в системе первичного права Европейского Союза // Право в современном мире. — 2008. — № 1. — С. 80–99 / Режим доступу до ресурсу: <http://ecsocman.hse.ru/data/2011/11/02/1270172473/1-2008-9.pdf>
14. Петрова К. Юридична природа джерел європейського права // Європейське право: науково-практичний фаховий журнал (додаток до юридичного журналу «Право України»). — 2012. — № 1. — С. 104–113.

15. Шевчук С. В. Судовий прецедент у праві ЄС / С. В. Шевчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2007. — № 6 (68). — С. 78–85.
16. Шевчук С. Хартія основних прав та свобод Європейського Союзу: новий рівень розвитку чи криза страсбурзької юстиції / С. Шевчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2001. — № 3. — С. 133–136.
17. Blutman L. Preclusive Effect of Directives: An Explanatory Framework for the Post-Lisbon Era [Електронний ресурс] / László Blutman // Miskolc Journal of International Law. — 2009. — Vol. 6. — № 2. — P.60–79. — Режим доступу: <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdrint/20092blutman1.htm>
18. Prechal S. Directives in EC law / S. Prechal // Oxford University Press, 2005. — 2 th ed. — 384 p.

Тема 5

Інституційний механізм Європейського Союзу (4 години)

1 заняття

1. Поняття, зміст та структура інституційного механізму Європейського Союзу.
2. Правові засади функціонування інституційного механізму Європейського Союзу.
3. Європейський Парламент та його місце в інституційній системі ЄС: формування, внутрішня структура, повноваження, порядок прийняття рішень.
4. Європейська Комісія як один з головних інститутів Європейського Союзу: порядок формування, склад та компетенція

2 заняття

1. Рада Європейського Союзу: особливості формування, порядок функціонування, повноваження та порядок прийняття рішень
2. Місце Європейської Ради в інституційному механізмі Європейського Союзу: порядок формування, склад, структура, організація роботи та процес прийняття рішень

3. Суд Європейського Союзу як основоположний інститут ЄС: загальна характеристика
4. Правовий статус Європейського Центрального Банку ЄС
5. Правовий статус Рахункової палати ЄС.
6. Консультативні органи Європейського Союзу

Міжнародно-правові акти та наукова література

- Договір про Європейський Союз: ст.ст. 13–19
- Договір про функціонування Європейського Союзу: ст.ст.: 223–250; 282–287; 300–307
- Протокол № 1 «Про роль національних парламентів у Європейському Союзі Договору про функціонування Європейського Союзу»

Наукова література

1. Войтенко І. Наднаціональні інституції Європейського Союзу // Стратегічні пріоритети. — 2009. — № 4(13). — С. 231–237 / Режим доступу до ресурсу: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/SpPrior_13/31.pdf
2. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу: навч. посіб. / І. А. Грицяк. — К.: «К. І. С.», 2006. — 300 с.
3. Зеленев Р. Законодательные процедуры Европейского Союза. Эволюция полномочий Европарламента // Государство и право. — 2005. — № 1. — С. 97–103
4. Капустин А. Я. Общая характеристика основных принципов институциональной системы Европейского Союза // Известия ВУЗов. Правоведение. — 2000. — № 1(228). — С. 217–236 / Режим доступу до ресурсу: <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=158515>
5. Клочкова Ю. Европейский Парламент в системе политических институтов Европейского Союза // Международное публичное и частное право. — 2005. — № 2(23). — С. 5–8.
6. Лабенська Л. Класифікація органів Європейського Союзу у сфері забезпечення безпеки і правопорядку масових заходів // Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля, серія «Юридичні

- науки». — 2011. — № 1. — С. 16–21 / Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vduper_jur/2011_1/3.pdf
7. Микієвич М. М. Інституційне право Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки: монографія / М. М. Микієвич. — Львів, 2005. — 416 с.
 8. Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції / В. Посельський. — К.: Смолоскип, 2002. — 168 с.
 9. Теорія та практика європейського врядування: навч. Посібник / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, І. Д. Шумляєва, Н. М. Рудік — Д.: ДРІДУ НАДУ, 2009. — 216 с.
 10. Энтин Л. М. Право Европейского Союза. Новый этап эволюции: 2009–2017 годы. — М. Аксиом, 2009. — 304с / Режим доступу до ресурсу: <http://www.eurocollege.ru/filesserver/books/esi-library5.pdf>
 11. Lasok D. Law and Institutions of the European Communities / Lasok D. & J. W. Bridge. — London; Butterworths, 1987. — 4th ed. — 570 p.
 12. Puchala D. J. Institutionalism, Intergovernmentalism, and European Integration: a Review Article / D. J. Puchala // Journal of Common Market Studies. — 1999. — Vol. 37. — No. 2. — P. 317–331.

Тема 6

Судова система Європейського Союзу (4 години)

1 заняття

1. Правові засади організації та функціонування судової системи Європейського Союзу
2. Структура судової системи Європейського Союзу: основоположні ланки та їх функції
3. Принципи організації та функціонування судової системи Європейського Союзу та їх класифікація
4. Правовий статус суддів Європейського Союзу

2 заняття

1. Юрисдикція Суду Європейського Союзу та процесуальні форми її реалізації

2. Позовне провадження в Суді Європейського Союзу
3. Вплив Суду Європейського Союзу на формуванні та розвиток норм та принципів права Європейського Союзу
4. Взаємозв'язок та взаємодія судових органів Європейського Союзу із судовими органами держав-членів

Міжнародно-правові акти та література

- Договір про функціонування Європейського Союзу: ст.ст.: 251–281
- Протокол № 3 «Про статус Суду Європейського Союзу» Договору про функціонування Європейського Союзу

Наукова література

1. Анакіна Т. Обмеження темпоральної дії рішень Суду Правосуддя / Т. Анакіна // Підприємництво, госп-во і право. — 2008. — № 7. — С. 47–49.
2. Анакіна Т. Особливості відхилення від принципу *stare decisis* судами Європейського Союзу // Підприємництво, госп-во і право. — 2008. — № 3. — С. 22–26.
3. Анакіна Т. Прецедентні рішення Суду Європейських співтовариств у становленні правопорядку ЄС // Підприємництво, госп-во і право. — 2008. — № 2. — С. 49–52.
4. Брацук І. З. Роль Федерального Конституційного суду в імплементації права ЄС у національному правопорядку Німеччини // Науково-аналітичний журнал «Митна справа». — книга 2, част.2. — 2012. — № 3(81). — С. 191–196.
5. Бошно С. Прецедент, закон и доктрина (опыт социолого-юридического исследования) / С. Бошно // Государство и право. — 2007. — № 4. — С. 72–78.
6. Буроменский М., Хорольский Р. Защита прав человека в Европейском Союзе / М. Буроменський, Р. Хорольський // Пробл. законності: Респ. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. — Х.: Нац. юрид. акад. України, 1998. — Вип. 36. — С. 84–90.
7. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу: Монографія / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — Х.: Право, 2010. — 353 с.

8. Комарова Т. Вплив Суду ЄС на конституціоналізацію права Європейського Союзу // *Європейське право: науково-практичний фаховий журнал* (додаток до юридичного журналу «Право України»). — 2012. — № 1. — С. 197–204.
9. Комарова Т. Преюдиціальні рішення Європейського Суду у механізмі реалізації права ЄС / Т. Комарова // *Юрид. вісн. України*. — 2004. — № 6. — С. 5.
10. Малишев Б. В. Теоретичне обґрунтування прецедентної форми судової правотворчості в англійській юридичній науці // *Часопис Київ. ун-ту права*. — 2003. — № 4. — С. 14–19.
11. Марченко М. Н. Европейский суд справедливости — основной носитель судебной власти в Европейском союзе // *Вест. Москов. ун-та. Серия 11. Право*. — 2006. — № 2. — С. 69–81.
12. Марченко М. Н. Прецедентный характер решений Европейского суда справедливости / М. Н. Марченко // *Вест. Москов. ун-та. Серия 11. Право*. — 2006. — № 3. — С. 40–53.
13. Тимченко Л., Кононенко В. Вплив Суду ЄС на розвиток права Європейського Союзу // *Європейське право: науково-практичний фаховий журнал* (додаток до юридичного журналу «Право України»). — 2012. — № 1. — С. 189–196.
14. Яворська І. Правотворча функція Суду Європейських Співтовариств. — *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. — 2008. — Вип. 25. — С. 207–211.
15. Arnulf A. *The European Union and its Court of Justice* / A. Arnulf // OUP. — Oxford, 1999. — 593 p.
16. Claes M. *The National Court's Mandate in the European Constitution* / Monica Claes. — Oxford: Hart Publishing, 2006. — 818 p.

Тема 7

Право внутрішнього ринку Європейського Союзу

1. Поняття та інститути права внутрішнього ринку ЄС
2. Принципи права внутрішнього ринку ЄС та їх загальна характеристика
3. Правове регулювання вільного руху товарів в рамках ЄС
4. Правове регулювання вільного руху послуг в рамках ЄС

5. Правове регулювання вільного руху капіталів в рамках ЄС
6. Правове регулювання вільного руху працівників в рамках ЄС

Міжнародно-правові акти

- Договір про функціонування Європейського Союзу: ст.ст.: 26–37; 45–47; 56–66; 107–109
- Протокол № 27 «Про внутрішній ринок та конкуренцію» Договору про функціонування Європейського Союзу

Наукова література

1. Бояр А. Проблеми та перспективи розвитку єдиного ринку Європейського Союзу // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2009. — С. 170–177 / Режим доступу http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvvnvnu/misnarod_vidnos/2009_3/R2/Boyar.pdf
2. Гаряча Ю. Правові засади внутрішнього ринку Європейського Союзу // Стратегічні пріоритети. — 2012. — № 1(10). — С. 275–279 / Режим доступу до ресурсу: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/10/35.pdf>
3. Дейвис Гарет Право внутреннево рынка Европейского Союза // М. Ю. Зарицкая (перевод с англ.). — К. Знання-Прес. — 2004. — 423.
4. Козинський С. Інноваційний контекст формування внутрішнього ринку в Європейському Союзі // Економічні інновації. — 2010. — вип.41. — С. 143–150 // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ei/2010_41/PDFFiles/18_Koz.pdf
5. Макаруха З. Феномен простору свободи, безпеки та юстиції у праві Європейського Союзу: концептуальна база // Європейське право: науково-практичний фаховий журнал (додаток до юридичного журналу «Право України»). — 2012. — № 1. — С. 90–96
6. Микієвич М. М. Проблеми формування міжнародної правосуб'єктності Європейського Союзу в контексті реалізації його зовнішньої політики // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали X регіональної науково-практичної конференції. 5–6 лютого 2004. — Львів, 2004. — С. 468–469

7. Муравйов В. І., Березовська І. А., Правові засади функціонування зон вільної торгівлі в практиці Євросоюзу // Український часопис міжнародного права. — 2012. — № 3. — С. 61–68 // Режим доступу до ресурсу: <http://jusintergentes.com.ua/archives/2012/3/16.pdf>
8. Осипчук О. Особливості свободи пересування та проживання в ЄС громадян третіх країн // Київський студентський журнал міжнародного права. — 2012. — № 20. — С. 66–71 /http://www.jg.kiev.ua/wp-content/uploads/2012/09/KSJIL_Issue_20.pdf
9. Пушкарьов В. Принципи що забезпечують вільний рух товарів між державами-членами ЄС. // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского, Серия «Юридические науки». Том 22 (61). — 2009. — № 2. — С. 383–388 // Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/uztnu/law/2009_2/052_pushkarev.pdf
10. Решота О. Становлення внутрішнього ринку Європейського Союзу: передумови та особливості // Науковий вісник «Демократичне врядування». — 2012. — № 9. / Режим доступу до ресурсу: <http://www.lvivacademy.com/visnik9/fail/Reshota.pdf>
11. Тачинська Й., Ільченко О. Право внутрішнього ринку ЄС / Навчальний посібник. К., 2005. — 143 с.
12. Щодра О. Правові засади надання послуг громадянам третіх країн у Європейському Союзі // Вісник Львівського ун-ту: Серія міжнародні відносини. — 2008. — вип.25. — С. 200–206 // Режим доступу до ресурсу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/intrel/2008_25/28.pdf
13. Cellarino C. The New European External Action Service and the Lisbon Call for Coherence of European External Action: Issues of Accountability and Scope // The Columbia Journal of European Law. — 2010. — № 17. P. 22–27.
14. Strategia Lizbońska a możliwości budowania gospodarki opartej na wiedzy w Polsce — wnioski i rekomendacje//Pod red. E. Okoń-Horodyńskiej, K. Piecha. — Warszawa: Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, 2005. — 150 s.

Тема 8

Право зовнішніх зносин Європейського Союзу

1. Компетенція Європейського Союзу в сфері зовнішніх зносин
2. Правові засади спільної зовнішньої політики та політики безпеки Євросоюзу
3. Договірний механізм регулювання зовнішніх зносин Євросоюзу: процедура укладення договорів, їх дія та види
4. Порядок та процедури прийняття рішень в сфері СЗППБ ЄС
5. Правові засади приєднання до Європейського Союзу нових держав

Міжнародно-правові акти

- Договір про Європейський Союз: ст.ст.: 21–46
- Договір про функціонування Європейського Союзу: ст.ст.: 216–221
- Протокол № 23 «Про зовнішні зносини держав-членів щодо перетину зовнішніх кордонів» Договору про функціонування Європейського Союзу

Наукова література

1. Барановский В. Г. Новые аспекты общей внешней политики и политики безопасности // В сб.: Правовые аспекты Европейской интеграции. — М.: МГИМО (У) МИД России, 2002. — С. 25 — 31.
2. Довгань В. М. Повноваження Європейського Парламенту у сфері зовнішньої політики Європейського Союзу//Українське право. — 2003. — № 1. — С. 221–224.
3. Грінєнко О. Зовнішні зносини ЄС з розвинену тими країнами: міжнародно-правовий аспект // Наше право. — 2011. — № 2. — С. 156–159 / http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nashp/2011_2_2/Grinenko.pdf
4. Кембаєв Ж. М. Общая внешняя политика и политика безопасности Европейского Союза: правовые основы становления и перспективы развития// Журнал российского права. — 2007. — № 6. — С. 88–96.
5. Микієвич М. М. Інституційне право Європейського Союзу у сфері Зовнішньої політики та безпеки: Монографія. — Львів, 2005. — 416 с.

6. Муравйов В. І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (теорія і практика) // В. І. Муравйов. — К.: Академ-Прес, 2002. — 426 с.
7. Прядко А. Еволюція становлення та функціонування інституціональних засад здійснення зовнішньої політики та політики безпеки Європейським Союзом // Київський студентський журнал міжнародного права. — 2012. — № 20. — С. 72–77 /http://www.jg.kiev.ua/wp-content/uploads/2012/09/KSJIL_Issue_20.pdf
8. Энтин М. Л. Правовые основы внешней политики Европейского Союза. // Московский журнал международного права. — 2003. — № 4. — С. 86–116.
9. Уткин С. Основные инструменты оущей внешней политики и политики безопасности ЕС // Мировая економира и международные отношения. — 2005. — № 11. — С. 44–54.
10. Утко Г. Європейська служба з питань зовнішньої діяльності як новітній інституційний елемент зовнішньої політики ЄС // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_54/Gileya54/P23_doc.pdf
11. Фалалеева Л., Давиденко О. Особливості реалізації спільної зовнішньої та без пекової політики Європейського Союзу // Вісник Академії адвокатури України. — 2012. — № 2(24). — С. 82–88 / Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vaau/2012_2/Text/12flgpes.pdf
12. Шпак Д. Інституційний механізм здійснення спільної зовнішньої політики, політики безпеки Європейського Союзу // Київський студентський журнал міжнародного права. — 2012. — № 20. — С. 78–82 / http://www.jg.kiev.ua/wp-content/uploads/2012/09/KSJIL_Issue_20.pdf
13. Энтин Л. Правовые основы внешней политики Европейского Союза // Московский журнал международного права. — 2003. — № 4. — С. 86–116.
14. Bindi Federiga. The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's role in the world / Federiga Bindi (ed). — Washington D. C.: Brookings Institution Press, 2010. — 367 p.
15. McGoldrick, Domic, 'International Relations Law of the European Union', New York, Addison Wesley Longman Inc., 1997 and 2002, pp. 249.

Тема 9

Європейський Союз та Україна: міжнародно-правові засади співробітництва

1. Правові засади та основні напрямки співробітництва між Європейським Союзом та Україною
2. Угода про партнерства та співробітництва (УПС) 1994 р. в контексті розвитку співробітництва між Україною та Європейським Союзом.
3. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: основні положення, структура, набуття чинності та особливості імплементації
4. Правові засади функціонування зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом
5. Проблеми та перспективи інтеграції України до Європейського Союзу

Міжнародно-правові акти

- Договір про функціонування Європейського Союзу: ст.ст.: 114–118

Наукова література

1. Адаптація вітчизняного законодавства до норм права Європейського Союзу: навч. посібник за аг. ред. І. Грицька. — К.: НАДУ, 2011. — 60 с.
2. Вишняков О. Створення зони вільної торгівлі з ЄС: Питання правового забезпечення. // Науково-аналітичний журнал «Митна справа». — 2011. — № 1(73). — С. 17–24 // Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ms/2011_1/11017024.pdf
3. Головка-Гавришева О., Яворська І. Правові засади гармонізації права Європейського Союзу у сфері позадоговірної відповідальності // Європейське право: науково-практичний фаховий журнал (додаток до юридичного журналу «Право України»). — 2012. — № 1. — С. 97–104.
4. Головка О.І. Механізми адаптації законодавства європейських держав до правових стандартів Європейського Союзу / О.І. Го-

- ловко // Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / за ред. В. Н. Денисова. — К.: Юстініан, 2006. — С. 551–568.
5. Гуца С. Вплив процесу реформування ЄС на перспективи європейської інтеграції України // Стратегічні пріоритети. — 2009. — № 2(11). — С. 239–245 / Режим доступу до ресурсу: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/11_2009/35.pdf
 6. Європейська політика сусідства — причини її появи, еволюції та подальші перспективи розвитку / В. В. Халаджи // Держава і право. — 2011. — Вип. 51. — С. 655–659.
 7. Задорожній О. В., Гнатовський М. М. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: парламентський вимір // Законодавство України: проблеми вдосконалення. Збірник наукових праць Інституту законодавства Верховної Ради України. Випуск 7. — К., 2001. — С. 56–63.
 8. Ковальова О. Зближення законодавства Європейського Союзу з правовими системами держав-кандидатів на вступ до ЄС // Право України. — 2003. — № 9. — С. 138–142.
 9. Капіца Ю. Проблемні питання гармонізації законодавства України з міжнародно-правовими нормами // Український правовий часопис. — 1999. — № 5. — С. 51.
 10. Кравчук І. В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС / І. В. Кравчук, М. В. Парпан. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. — 320 с.
 11. Кембаев Ж. М. Общая внешняя политика и политика безопасности Европейского Союза: правовые основы становления и перспективы развития // Журнал российского права. — 2007. — № 6. — С. 88–96.
 12. Пархоменко М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. — Часопис Київського університету права. — 2012. — № 1. — С. 338–342 // режим доступу до ресурсу: http://kul-lib.narod.ru/bibl.files/index-2012_1/338.pdf
 13. Международное сотрудничество: евроинтеграция и евроатлантическая интеграция: учебное пособие / под общ. ред. проф. В. И. Дубницкого. — Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2007. — 436 с.

14. Микієвич М. М. Міжнародно-правові аспекти співпраці України з Європейським Співтовариством // Державність. — 1995. — № 2. — с. 27–29.
15. Муравйов В. Гармонізація законодавства як феномен європейської інтеграції / Віктор Муравйов // Український правовий часопис. — 2003. — № 2 (7). — С. 3–23.
16. Муравйов В. І. Проблеми гармонізації законодавства держав-членів та третіх країн в контексті європейської інтеграції / В. І. Муравйов // Український щорічник міжнародного права 2007. — К.: Видавничий дім «Промені». — 2010. — С. 286–319.
17. Угода про асоціацію Україна-ЄС: дороговказ реформ // режим доступу: <http://euinfocentre.rada.gov.ua/euinfocentre/doccatalog/document?id=47489>

Зміст

Програма навчальної дисципліни	
«Основи права Європейського Союзу»	3
Програма курсу	
Основи права Європейського Союзу	6
<i>Тема 1.</i> Предмет, система та завдання курсу «Основи права ЄС»	6
<i>Тема 2.</i> Формування та розвиток правової системи Європейського Союзу.	6
<i>Тема 3.</i> Правова природа Європейського Союзу.	7
<i>Тема 4.</i> Історія становлення та розвитку права ЄС.	7
<i>Тема 5.</i> Основоположні принципи та специфіка норм права ЄС	8
<i>Тема 6.</i> Джерела права Європейського Союзу	9
<i>Тема 7.</i> Інституційний механізм Європейського Союзу.	10
<i>Тема 8.</i> Судова система Європейського Союзу.	11
<i>Тема 9.</i> Право внутрішнього ринку Європейського Союзу.	12
<i>Тема 10</i> Право зовнішніх зносин Європейського Союзу	13
<i>Тема 11.</i> Україна та Європейський Союз: правові основи співробітництва	13
Базова навчальна література з курсу «Основи права Європейського Союзу».	15

Плани семінарських занять	17
Тема 1. Поняття, особливості права Європейського Союзу та міжнародна правосуб'єктність ЄС	17
Тема 2. Історія права Європейського Союзу	19
Тема 3. Норми та принципи права Європейського Союзу	21
Тема 4. Джерела права Європейського Союзу	24
Тема 5. Інституційний механізм Європейського Союзу	26
Тема 6. Судова система Європейського Союзу	28
Тема 7. Право внутрішнього ринку Європейського Союзу	30
Тема 8. Право зовнішніх зносин Європейського Союзу	33
Тема 9. Європейський Союз та Україна: міжнародно-правові засади співробітництва	35

Навчальне видання

Брацук І.З.

к. ю. н., асистент кафедри європейського права

Микієвич М.М.

д. ю. н., проф., завідувач кафедри європейського права

Основи права Європейського Союзу

Програма курсу та плани семінарських занять
для студентів юридичного факультету та
факультету міжнародних відносин

Підписано до друку 29.03.2016 р. Формат 60x84/16.

Гарнітура Minion Pro. Папір офсетний.

Умов. друк. арк. 2,33. Обл.-вид. арк. 1,45.

Наклад 30 прим. Зам № 1957.

ТзОВ «Компанія “Манускрипт”»

вул. Руська, 16/3, м. Львів, 79008,

тел./факс: (032) 235-52-20, 235-51-40